

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN MİLLİ KÜLTÜR TEMALII OKUMA METİNLERİNDE ÖZ VE ÖTEKİ İMGESİ

Faik KANATLI*
Yunus Emre ÇEKİCİ**

ÖZET

Bu araştırmada 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinde yer alan öz ve öteki imgelerinin saptanması amaçlanmıştır. Bu amaçla milli kültür ünitesindeki metinler incelenmiştir. Ayrıca öz ve öteki imgelerinin toplumsal bağlamı tartışılmış ve bu konuda varsayımlar geliştirilmiştir. Böylece Türkçe eğitiminin oluşturmaya çalıştığı öz ve öteki imgesi eleştirel olarak tartışılmıştır. Araştırma, okuma metinlerinde yaratılan öz ve öteki imgesinin güncel eğitim ve evrensel insan anlayışıyla ne denli örtüştüğünün sınanması bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türkçe eğitimi, ders kitabı, imge, öz, öteki

ABSTRACT

In this research, it is aimed to point out the self and the other images described in the reading texts of Turkish course books of 6th, 7th and 8th classes. With this aim, texts of the national cultural unit have been analyzed. In addition, the images of the self and the other are discussed in the social context and assumptions have been developed in this regard. So, self and other images trying to create of Turkish education is critically discussed. The research is critically important in terms of evaluating how well the self and the other images created in those reading passages comply with current educational system and universal human mentality.

Key words: Turkish education, course book, image, self, other

GİRİŞ

“Eğitim alanında çok farklı yöntemler geliştirilse, öğretim materyalleri giderek varsıllaşsa ve yeni yöntem ile materyaller adeta bir çeşni gibi eğitimcilerin mutfağına sunulsa da ders kitabına olan sadakat, hâlen öğretmenlerin bir alışkanlığı olarak sürmektedir. Ders kitabının vazgeçilmezliği ortadadır. Salt ders kitabına bağlı ders işleme yönteminin eksiklik olduğu bir gerçektir; ancak mademki adı anılan öğretim

* Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü ABD,
fkanatli@mersin.edu.tr

** Mersin Üniversitesi, Türkçe Eğitimi ABD, yunusemrecekici@gmail.com

materyali hâlâ yoğun bir biçimde kullanılmaktadır; öyleyse bunun geliştirilmesi için nelerin yapılabileceğini tartışmak, en az eleştirmek kadar akılcıdır.

Ders kitabı, bir eğitim öğretim programında yer alan hedef, içerik, öğretme-öğrenme süreci ile ölçme değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basılı bir öğretim materyali olarak tanımlanabilir (Demirel ve Kıroğlu, 2006, s. 2). Ders kitabının bu özellikleri, onu birçok ders için kullanışlı duruma getirmektedir. Türkçe dersinde, özellikle okuma etkinlikleri içerisinde, ders kitaplarının sıklıkla yeğlendiği gözlemlenmektedir. Bu nedenle ders kitapları çok boyutlu araştırmaları özendirir ve gerektirir. Türkçe ders kitapları özelinde bakıldığında kitaplarda okuma *metinlerinin* sıkça yer alması nedeniyle *metin* odaklı incelemelerin yapılması anlam kazanır.

Metnin iletiselliği, metinsellik ölçütleri arasında önemli bir yer tutar. Metin, iletinin bir anlamda aktarım aracıdır. Metinsel iletiler açık bir dille ifade edilebileceği gibi, okuyucunun yorum gücünü kullanmasıyla da varlık kazanabilir. “Metin, iletişim sürecinin sonucu olduğu gibi, yeni iletişimlerin de başlangıcıdır” (Kula, 1992, s. 25). Bir tür ileti olarak imgeler, çağrışımsal alanı da katarak metni devingenleştirir. Bu bakımdan metni anlama ve anlamlandırmada sırf anlamsal ya da yapısal çözümlenmeler yetersiz kalır; kültür-imgesel irdelemelerin gerekliliği ortaya çıkar. Bu noktada öncelikle, öz ve öteki arasında varlık bulan imge kavramını, daha sonra ise imgelerdeki öz ve öteki kavramını belirginleştirmek yararlı olabilir.

İmge

Ulağı (2006, s. 4-9), çalışmasında imgeyi yazarın dış dünyadan algıladığı gerçeği, kendi iç dünyasında yeniden biçimlendirerek ifade etmesi olarak nitelendirir. Ona göre imgeler, sadece yazarların veya sanatçıların kendi iç dünyalarını yansıtan bir araç değil, aynı zamanda onların içinde yaşadıkları toplumun ve dönemin genel eğilimini gösteren sistemli yapılardır. Ulağı'ya göre imge, hem bireyin iç dünyasını hem de toplumsal eğilimleri yansıtır. Toplumsal eğilimleri yansıtmak, aynı zamanda o toplumun kimi kültürel önceliklerini yansıtmaktır. Bu bakımdan imgeler, kültürü yansıtmakla kalmaz, onu yaratır da. Burada, bu söylemi destekleyen kimi alıntılara yer vermek anlamlı olabilir:

İmgeler artık insan eylemlerinin temsilleri ya da yorumlayıcıları değildir sadece. İnsanları birbirine bağlayan her etkinlikte -dolaylıya, model, arayüz olarak- iletişimin ve bilginin referans noktaları olarak merkezi hale gelmişlerdir (Burnett, 2007, s.19). İmge olmayı olur, görünmeyeni görünür, tutulmayı tutulur hale getiriyor; var olmayı varmış gibi kabul edip var kılmaya çalışıyor ve sonunda var kılıyor (Yenişehirlioğlu, 1993, s. 49).

İmgeler bize asıl dünyayı değil, dünyalardan bir dünya gösterir. Gösterilen şeyler değil, bunların temsilleridir imgeler (Leppert, 2009, s. 16). Bu bağlamda, gerçekmiş gibi yaşanan bir algı dünyası oluşturulur. İmgeler, toplumsal gerçekliğin bir parçası haline dönüştürülür. Kimi zaman bilinçli ya da bilinçsiz imgesel temsiller ile gerçeklik birbirine karıştırılabilir.

İmgelerde Öz ve Öteki

İmgesel dil kullanımının gelişmesi ve toplumsal yaşamda etkili olması imgebilimin gelişmesine olanak sağlamıştır. İmgebilimin tarihsel serüvenine bakıldığında, imge araştırmalarının öteki kavramında yoğunlaştığı görülebilir. Her topluluk, kendi özünü anlamaya; kendi toplumsal gerçekliğini oluşturmaya çalışırken öteki'ni merak etmiş, öteki'ne ilişkin algılar var etmiştir. Bu nedenle imge araştırmaları, ötekine yönelmiştir. Ötekinin imgesinin incelenmesi, ötekenden daha çok öteki kavramını yaratan kültürü ve anlayışı incelemek anlamına gelir (Ulağlı, 2006, s. 25). Özün ötekini imgeleyiş biçimi; özün kendisi hakkında da ipucu verir aslında. Böylece öz, ötekini tanımlarken bir bakıma kendini tanımlar.

Günümüz çoğulcu toplumlarında artık kültürel açıdan homojen bir ulus-devlet modelinden gittikçe uzaklaşan güncel gerçeklerle iç içe yaşanmaktadır. Kültürel yaşam biçimlerindeki çeşitliliğin, etnik grupların, mezheplerin ve dünya görüşlerinin sayısı gittikçe artmaktadır (Habermas, 2010, s. 26). Durum böyleyken, gerek aynı toplum içinde gerek de farklı toplumlar açısından başka başka özlerin var olması kaçınılmazdır ve bu, olumsuz bir durum değildir. Her birey, eğer toplumsal ve iletişimsel bir varlıksa hem "ben" hem de "öteki"dir; çünkü *insan başkasının başkası, ötekinin ötekisidir* (Kanatlı, 2008: 38). İnsan başkasının başkası olduğu gibi, kimi zaman da kendisinin ötekisidir. Kendisiyle tartışan, kendisini eleştiren kişiler, özünde ötekini taşıyan kişilerdir. Dolayısıyla ben oluş ile öteki oluş bir aradadır. Hatta denebilir ki, öteki, ben oluşun güvencesidir. Uygur'un (2006, s. 72) şu sözleri öteki ile öz arasındaki birlikteliği açıklamaktadır:

Sen diye bir varoluştan söz etmek için, kendini bağlayan bir ben'e gerek vardır, sen'den söz ediliyorsa bu, böyle bir ben'den ötürü, böylesi bir ben'in yönelişinden, böylesi bir ben'in kendini verişinden ötürüdür.

Özün öteki üzerinden kendisine, kendisi üzerinden ötekine ilişkin oluşturduğu yargısının, önyargısının, imgesinin özün yaşama bakışını yansıttığı kadar, özün kendi yaşamını düzenlemesini de sağlar. Özün kendi ve ötekini tanımlama biçimi, olumlu ya da olumsuz, öz ile öteki arasındaki yaşama biçimine, siyasal-toplumsal ilişkilere, kültürler arası iletişime, etkileşime, özün yaşama biçimine yansır (Sakallı, 2006: 57). İmgesel dil, öz'den öteki'ne; öteki'nden öz'e bir yol açar. Bu yoldaki taşları ayıklamak için yaratılan imgelere eleştirel bir mesafeden bakılmalıdır.

Genelde kültürel imgelerin özü saltlaştırdığı söylenebilir. Bu, özün nesnel değerlendirmesini yadsır. Öz ile ötekinin etkileşimini ve savaşımını Nermi Uygur (2008, s. 34) "Bıçağı bilemek için başka bir bıçak gerek" söyleminde somutlaştırır.

ÇALIŞMANIN AMACI VE SAVUNUSU

Öz ve öteki arasındaki karşılıklı çekişme, eğitim dâhil birçok alanda sıkıntı yaratabilmektedir. "İmge araştırmaları, ulusal topluluklar arasındaki insancıl ilişkileri ve iletişimi zorlaştıran tarihsel birikimi açığa çıkarmayı, iki kültürü ve o kültürler içerisinde yetişmiş insanları karşılıklı saygı ve kabul çerçevesinde yakınlaştırmayı amaçlar" (Kula, 1992, s. 15). Bu amacı gerçekleştirebilmek için, kültürün öze ve ötekine yüklediği imgeleri betimlemek ve eleştirmek bir zorunluluk olarak ortaya çıkar.

6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan milli kültür ünitesindeki okuma metinlerinde, kültürel bağlamdaki öz ile ötekine ilişkin imgelerin incelenmesi, çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çalışmada, kültürel olarak öz ile ötekinin algılanışı ve sunumunun okuma metinlerine nasıl yansıdığı betimlenmiştir. Ayrıca söz konusu imgelerin oluştuğu toplumsal bağlam değerlendirilmiş ve buna ilişkin varsayımlar geliştirilmiştir. Böylece Türkçe eğitiminin nasıl bir öz ve öteki imgesi oluşturmaya çalıştığı eleştirel olarak tartışılmıştır.

Ben oluş ile öteki oluş bir aradadır. Hatta denebilir ki, öteki, ben oluşun güvencesidir. Öyleyse, öteki, iletişimde kaçınılmazdır. Bu noktada, ötekine yaklaşım eleştirilebilir. Türkçe ders kitaplarındaki milli kültür temalı metinlerde bulunan öz ve öteki kültüre yönelik imgeler, ötekine yaklaşımı incelemeye olanak vermektedir. Çalışmanın temel savunusu ise şöyle açıklanabilir: Milli kültür temalı metinlerde öz ile öteki ayrımının yapılması doğaldır; çünkü her kültür kendine özgüdür ve ötekilerden farklıdır. İletişimsel açıdan bakıldığında da her öz, varlığını ötekine; her öteki de öteki olarak algıladığı diğer öze borçludur. Bu nedenle ötekinin varlığı, iletişimde özerkliğin kabul edilmesi anlamına gelebilir. Ancak, öz ile öteki ayrımı salt özü yücelten, ötekine olumsuz bir pencereden bakan tavırda olmamalıdır. Çünkü tek tek öz kültürler, öteki kültürlerin toplamı olan evrensel kültürden beslenmekle varsıllaşabilir. Ötekine kapanan öz kültür -ki bu koşullarda olanaklı değildir- öncelikle kendi gelişim alanını sınırlar. Bu nedenle eğitsel ortamlarda öz ile öteki kültüre mesafe konmalı; özün/ötekinin eksiklikleri ve olumlulukları saptanmalı, özün daha verimli olabilmesi için neler yapılabileceği ve eksikliklerin nasıl giderilebileceği konusunda düşünce üretilmelidir. Bir bakıma, ötekiyle özü tanıma arayışına girişilmelidir.

YÖNTEM

İmgebilimsel yöntemsellik açısından bakıldığında, araştırmada metin odaklı imge çözümlemesi süreci izlenmiş; imgeleri oluşturan bağlamlar kültürbilimsel açıdan sorgulanmıştır. Bu bağlamda verilerin çözümlenmesinde öz ile öteki karşıtlığından yararlanılarak metin içi karşılaştırma, özün ve ötekinin başka alanlarla açıklanabilen yapısı gereği metinler arası karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan milli kültür temalı okuma metinleri, araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Yedi ders kitabındaki 36 metin örneklem olarak belirlenmiştir: Tuna6: 6 Metin, MEB7: 5 Metin, Koza7: 5 Metin, Pasifik7: 5 Metin, MEB8: 6 Metin, Koza8: 5 Metin, Pasifik8: 4 Metin.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde incelenen metinlerde belirlenen öz ve öteki imgeleri örnekler üzerinden tartışılmıştır. Bu amaçla, belli başlı örnekler tartışmaya açılmıştır.

Öz İmgesi **Olumlu Öz**

Bir toplumun öz kültürüne olumlu bir pencereden bakması, sık karşılaşılan bir durumdur. Özellikle yeni bir ülke inşa edilirken ve bir aradalığın güçlendirilmesi amaçlanırken “olumlu öz” vurgusunun dillendirildiği bilinmektedir. Buna ilişkin örneklerle her kültürde rastlamak olanaklıdır.

Toplumların ve ulusların kendilerini tanımlamaya ilişkin dil seçkileri, bir anlamda kendilerinden olmayanları nasıl nitelediklerini de gösterir. Kendi öz niteliklerini ön plana çıkarma süreci sonunda “öteki” ve “o”nun imgesi de belirmiş olur. “O” ve “o”nun ifade ettiği hiçbir şey tek başına bir değer taşımaz. “O”nun varlığı ancak ben’in karşısında olma durumunda geçerlidir (Ulağlı, 2006, s. 40). Dolayısıyla, olumlanan öz için olarak ötekinin olumsuzluğunu barındırır. Ders kitaplarından seçilen aşağıdaki örnekler, bu saptamayı desteklemektedir.

Örnek1: *Bugün, Süleymaniye Camii'nin bir köşesinde sonsuz uykusuna dalmış bulunan Mimar Koca Sinan'la ve eserleriyle ne kadar övünsek yine azdır* (Koza8, 2010, s. 62).

Örnek2: *Sözü ve müziği ile anonim türkülerdeki erişilmez sadeliği ve estetik seviyeyi yakalayan sayısız türkünün, bozlağın altına attığı mütevazı imzasını kimselere söylemedi* (MEB7, 2010, s. 78).

Örnek3: *Aşığı bulduğum vakit beni Türk'e yakışan bir Anadolu evladının misafirperverliği, efendiliği, fakat âmâlara has durgunluğu ile karşılamıştı* (Koza7, 2011, s. 72).

Örnek4: *Nasrettin Hoca, fıkralarından da anlaşılacağı üzere sağduyulu, ahlaklı, sevecen, hoşgörülü, bilgili, mert, sözünün eri, doğrudan yana, akıllı, zeki, hazırcevap, nüktedan, yardımsever ve insancıldır* (Pasifik8, 2009, s. 50).

Yukarıdaki alıntılar, milli kültürün olumlu özelliklerinin yetiştirdiği kişilikler üzerinden işlendiğini göstermektedir. Aşağıdaki örnekler de kültürün olumluya yatkınlığı veya olumluya layıklığını belirtmektedir.

Örnek5: *Türkçemiz, çeşitli söz sanatlarıyla bezenmiş, güçlendirilmiş çok zengin bir atasözleri varlığına sahiptir* (Tuna6, 2010, s. 86).

Örnek6: *Türkçemizin zenginliğini ve güzelliğini sağlayan etmenlerin başlıcası Türkçe deyimlerin çokluğu ve şiirliliğidir* (Koza8, 2010, s. 50).

Örnek7: *Bu, ne asil Türk zevkidir* (MEB8, 2010, s. 52).

Üstün Öz

Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinde yer alan bir diğer öz imgesi ise üstün özdür. Özün ötekinden farklılığı, üstünlük yönüyle ele alınmıştır. Üstünlüğün belirlenmesi, karşılaştırmayla sağlanmıştır. “Karşılaştırmak, bir bakıma insanın “öteki” ile karşı karşıya gelmesi ve onu keşfetmesi demektir. Bu noktadan hareketle, kişi ötekini tanımaya çalışırken kendini de keşfeder” (Gültekin, 2006, s. 47). Özünü beğenen, yeğleyen bir anlatımın örneği olarak şu tümce (Örnek8) açıklanabilir: *Dünya üzerinde çeşitli güzellikleri toplayan memleketler yok değildir; ama benim yurdumun taşında toprağındaki vasıflar zannetmem ki oralarda bulunsun* (Koza7, 2011, s. 69). Bu tümcede iletilmek istenen yargıya bir başka tümcede de (Örnek9) rastlıyoruz:

Kırkpınar'ın adını duymayan var mı? Er meydanıdır orası. Kırk yiğidin şehit düştüğü yerdir. Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar eski ve köklü bir spor organizasyonu mevcut değildir (Tuna6, 2010, s. 83). Bu örnekler göstermektedir ki, okuma metinlerinde milli kültür konulaştırılırken, özün ötekenden üstün yönleri olduğu kabul edilmiş ve bunlar sıkça dile getirilmiştir. Aşağıdaki tümceler, bu yargıyı desteklemektedir:

Örnek10: *Bu diyarın havasında mıdır, suyunda mıdır, bağrından çıkardığı öz evlatlarındaki sanat kadar, kimin sözünde içli şiir vasfı bulunur* (Koza7, 2011, s. 69).

Örnek11: *Bugüne kadar yüzlerce şair, daha doğrusu âşık doğurmak herhalde her toprağın karı değil* (Koza7, 2011, s. 69).

Örnek12: *Çünkü Türk hâkimiyeti, Nemçe hakimiyetinden daha adaletli, daha muntazamdı. Türk toprak ağaları, Türk beyleri eski feodallerden daha yumuşak, daha adaletliydi* (Pasifik7, 2009, s. 93).

Ünlü Öz

Ünlü öz imgesi başlığında öz kültürün yetiştirdiği ünlü kişiliklerin övgüsü yer almaktadır. Mimar Sinan, Yunus Emre, Karacaoğlan, Nasrettin Hoca ve niceleri, milli kültür temalı okuma metinlerinde övgülerle anılmıştır. Aşağıdaki tümceler ünlü öz imgesinin kullanımına örnek verilebilir:

Örnek13: *Şimdi sizlere yalnızca Anadolu sınırları içinde değil, birçok farklı ülkede imzasına rastlayabileceğimiz bir Türk mimarını tanıtmak istiyorum. Pek tabii, ismini defalarca duyduunuz onun: Mimar Sinan* (Tuna6, 2010, s. 76).

Örnek14: *Nasrettin Hoca, ince taşlamaları ile yüzyıllardan beri halkımızı güldürüp düşündüren bir söz ustasıdır; bir bilgedir. Ünü yurt sınırlarını aşmış, Türk adını bütün dünyaya duyurmuştur* (Koza8, 2010, s. 43).

Büyük Öz

Büyük öz, üstün öz ve ünlü öz imgelerinin bir birleşimi sayılabilir. Bu imge çerçevesinde önemli sayılan kişilikler veya ürünler, diğerlerinden daha büyük oluşuyla dile getirilmiştir. Örnek15: *750 yıl önce doğan büyük ozanımız, denebilir ki İslam edebiyatı tarihindeki en önemli halk ozanıdır* (MEB8, 2010, s. 43), tümcesi bunu örnekleyebilir. Örnek16: *“Gelin, hep birlikte bu büyük Türk mimarını daha yakından tanıyalım”* (Tuna6, 2010, s. 77), denilerek üstünlüğün ve büyüklüğün vurgulanması gereksinimi duyumsanmıştır.

Örnek Alınan Öz

Örnek17: *Türk Dünyası Tarih dergisi'nin Mart 1993 sayısında yer alan Sinan Ogan'ın “Türklerde Yeni Yıl” makalesinde ifade edildiğine göre İranlılar bize imrenerek bu bayramı kabul etmişler ve “Yeni Gün”e farsça Nevruz demişler* (MEB8, 2010, s. 46), tümcesi, öz kültürün ortaya koyduğu başarımların öteki kültürlerce örnek alındığını belirtmektedir.

Olumsuz Öz

Öz kültürün olumlu başarımlar üretmesi gibi, olumsuz başarımlar üretmesi de doğaldır. Bu, insan varlığının kaçınılmaz bir sonucudur. Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinde sadece bir yerde özün olumsuz niteliğine değinilmiştir. Özün olumsuzluğunun “siyaset” bağlamında vurgulanması ayrıca düşündürücüdür.

Örnek18: *Türk güreşçiliği kol gücünden çok bu sözlerle övünse daha iyi eder. Yağlı güreş bu sözlerle kurtuluyor bütün kabalığından. Keşke politika savaşçıları da aynı öğütleri dinleyebilseler: yenildikleri zaman küsmeyip yendikleri zaman böbürlenmeseler* (Koza7, 2011, s. 75).

Gelenekçi Öz

Örnek19: *Halkımız arasında onun içindir ki askerliğini yapmayı adamdan saymazlar* (Pasifik8, 2009, s. 52), tümcesiyle geleneğimizde askerliğin önemi anlatılmaktadır. Ancak bu tümce, anlamsal arka alanı bakımından tartışılmalıdır. Sözgelimi, askere gidemeyen kadınların veya sağlık problemi nedeniyle askere gidemeyenlerin adamdan sayılmaması, bu tümceden çıkarılabilecek sonuçlar arasındadır. Bu bakış açısının insancı bir anlayış sergilemediği söylenebilir.

Öteki İmgesi Benzer Öteki

Öz imgesi, kendi içinde öteki'ne bakışı da yansıtıyor aslında. Ancak doğrudan ötekinin algısı ve sunumunu çıkarılmayabileceğimiz kullanımlar bulunmaktadır. Sözgelimi ötekinin özle benzer bir yapı sergilediği algısı Örnek20'de okunabilir: *Dünyanın hangi ülkesine gitseniz halkın diline yerleşmiş, oranın diline özgü atasözlerinin bulunduğu tanık olursunuz* (Tuna6, 2010, s. 85). Öz ile öteki arasında benzerliklerin olması doğaldır. Çünkü, Humboldt gibi söylenirse, her ulusun ulus olmasından kaynaklanan farklı; insan olmasından kaynaklanan ortak özellikleri vardır. Aşağıdaki tümceler, benzer öteki imgesini güçlendirmektedir:

Örnek21: *Öte yandan değişik toplumların dillerinde, sanki aynı zihnin ürünüymüş gibi aynı gerçeği dile getiren atasözleriyle karşılaşırız. Öyle bir duyguya kapılırsınız ki sanki bu kez de uluslar arası bir bilgeler kurulu toplanmış, her yerde, herkes için gerekli birtakım ilkeler saptamışlardır* (Tuna6, 2010, s. 86).

Örnek22: *Eski Yunan ve Roma resimlerinde de çemberin bir çocuk oyuncağı olarak kullanıldığı görülmektedir. Eski Yunanlar bedence güçlü olmayanlara çember çevirmeyi öğütlerlerdi. Kızılderililer de çember çevirmenin çocuklarda doğruluk ve dürüstlüğü geliştirdiğine inanırlardı* (Tuna6, 2010, s. 66).

Örnek23: *Üstelik sadece ülkemize özgü bir durum değildir bu. Türkiye'den başlayıp İran, Afganistan, Pakistan, Hindistan, Malezya ve Filipinler'e kadar uzanan oldukça geniş bir coğrafi bölgede rastlarınız kamyon süslemeciliğine* (MEB7, 2010, s. 83).

Benzer öteki, genellikle ötekinin olumlandığı durumdur. Bu da aslında özün olumlandığı durumdur. Dolayısıyla öteki ancak, bize benzerse olumlanabilir. Oysa bu, onun ötekiliğini yok eder.

Farklı Öteki

Yukarıda dile getirildiği gibi, öz ile ötekinin benzer özellikleri olabileceği gibi farklı yanları da mevcuttur. Özü ötekinden ayıran en önemli belirleyici farklılıktır. Farklılığın olması hem doğal ve kaçınılmaz hem de gereklidir. Farklılığın olmaması, tekelleşen bir kültür kümesinin oluşması demektir ki, bu durum sakıncalı olmasıyla birlikte ilkesel anlamda olanaklı değildir. Unutulmaması gereken nokta ötekinin özden farklı olmasının öz ile öteki arasında bir nefreti, düşmanlığı körüklemesi arasında nedensel bir bağ olmayışıdır. Bizi zenginleştiren, bize ufuk çeşitliliği sağlayan ve ayna tutan, farklı ötekidir. İncelenen okuma metinlerinde yer alan farklı öteki imgesi, böyle bir düşmanlığı özendiren bir yapı sergilememekte; sadece farklılığı betimlemektedir.

Örnek24: *Buna karşılık denizle iç içe yaşayan Uzak Doğu ülkelerinin dillerinde balık türlerine, kuşlara dayanan sözlerin bol olduğu görülür. Çölde yaşayanlarda da deveden yararlanan pek çok söz vardır* (Tuna6, 2010, s. 86).

Örnek25: *Kimi oyunlar bütün ülkelerde, kimileriye yalnızca bazı ülkelerde oynanır. Hatta aynı ülkenin farklı bölgeleri için bile bu tür benzerlik ve farklılıklar söz konusu olabilir* (Tuna6, 2010, s. 65).

Örnek26: *Topaç için “dansçı” dendiğini hiç duymuş muydunuz? Böyle diyenler var topaca, Amerika'nın güneybatısındaki Kızılderililer ona dansçı diyorlarmış* (Tuna6, 2010, s. 67).

Olumsuz Öteki

Okuma metinlerinde olumsuz öz imgesinin yer aldığı yukarıda dile getirilmiştir. Bununla birlikte olumsuz öteki imgesine de rastlanılmıştır. Şerbet-kola karşıtlığının işlendiği “Mis Gibi Şerbetlerimiz Kolaya Yenik Düştü” adlı metinde şerbet özün, kola ise ötekinin ürünü biçiminde işlenmiş ve kolanın zararları nedeniyle onun olumsuzluğu vurgulanmıştır. Bu metinde, toplumca olumlanan ötekine yönelik, olumsuz yaklaşım söz konusudur.

Örnek27: *Günümüzde serinlemek için ne mi içiyoruz? Tek tek saymaktansa daha kolay: Şerbet içmiyoruz, şurup içmiyoruz, şıra içmiyoruz, ayran bile içmiyoruz (...) Katkısız, saf, sağlıklı, tertemiz meyve sularının yerine, içinde bozulmayı geciktirici bir sürü kimyasal katkı maddesi olan hazır içecekleri içiyoruz* (Pasifik8, 2009, s. 61).

Örnek Alınan Öteki

Öteki kültürler, eğer doğru algılanırsa öz kültüre katkı sunabilir. Bu nedenle kimi bağlamlarda öteki kültürün örnek alınması gerekir. İncelenen metinlerin birinde dilsel gelişim için öteki dillerin örnek alınabileceğine yönelik bir algı yer almaktadır.

Örnek28: *Bir de bundan başka bileşik sözcük yoluyla sözcük üretme vardır ki, nedense biz bu yolu pek az deniyoruz. Oysa daha çok Almancada olduğu gibi bileşme yoluyla sözcük üretirsek dilimiz çok daha zenginleşecektir* (Koza8, 2010, s. 52).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada ulaşılan sonuçlar beş başlıkta özetlenebilir:

1. Öz ile ötekine ilişkin yapılan bu araştırmada öze yönelik olarak şu imgeler öne çıkmıştır: olumlu öz, üstün öz, ünlü öz, büyük öz, örnek alınan öz, olumsuz öz, gelenekçi öz.
2. Kültürbilimde kültürün sadece olumlu olmadığı ön kabulü vardır. Bu bakımdan öz kültürü saltlaştıran, öz kültüre mesafe koymadan onu olumlu gören her türlü yaklaşım kültürel açıdan sorunludur. Bu çalışmada öz kültürün kimi zaman saltlaştırıldığı saptanmıştır. Türkçe derslerinde özün olumluluğuna geniş, olumsuzluğuna dar bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Bu durumun güncel eğitimin beklentileriyle uyuşmayan bir tutum olduğu söylenebilir.
3. Araştırmada öteki kültüre yönelik şu imgeler öne çıkmıştır: Benzer öteki, farklı öteki, olumsuz öteki, örnek alınan öteki.
4. Öteki kültürlerin özü varsıllaştırdığı kültürelimsel bir gerçekliktir. Oysa bu çalışmada sadece benzer kültüre olumlu yaklaşmıştır. Daha önce de söylendiği gibi benzer öteki, genellikle ötekinin olumlandığı durumdur. Bu da aslında özün olumlandığı durumdur. Dolayısıyla öteki ancak, bize benzerse olumlanabilir. Oysa bu, onun ötekiliğini yok eder.
5. Ders kitaplarında milli kültür temalı okuma metinlerinin tümünün Türk yazarlara ait olduğu belirlenmiştir. Milli kültür temalı okuma metinlerinde bu durum doğal karşılanabilir; fakat özü ve ötekini sadece bizim penceremizden incelemek, her zaman yeterli ve verimli olmayabilir.

Bu sonuçlar çerçevesinde şu öneriler geliştirilebilir:

1. Öz kültüre mesafe koyarak kimi kültürel olumsuzlukları yansıtan metinlere kitaplarda yer verilebilir: Kan davası, namus cinayetleri, linç kültürü gibi.
2. Öteki olarak algılanan yazarların öz kültürümüze bakışını yansıtan metinlere ders kitaplarında yer verilmesi, bir öneri olarak sunulabilir. Böylelikle kişi sadece ben olmadığının aynı zamanda öteki olduğunun da ayrımına varabilir. Herkesin ötekinin ötekisi, başkasının başkası olduğunu yaşantılayabilir; ötekine hoşgörülü ve barışçıl yaklaşmayı deneyimleyebilir.

İncelenen Ders Kitapları

- Ceyhan, Y. ve Ceyhan, S. (2009). *İlköğretim Türkçe 8 ders kitabı*. Ankara: Pasifik.
- Kapulu, A. ve Karaca, A. (2010). *İlköğretim Türkçe 8 ders kitabı*. Ankara: Koza.
- Kapulu, A. ve Karaca, A. (2011). *İlköğretim Türkçe 7 ders kitabı*. Ankara: Koza.
- Kara, M.; Kurt, M.; Altay, J.; Kara, S. ve Tekten, İ. (2010). *İlköğretim Türkçe ders kitabı 6*. Ankara: Tuna.
- MEB Komisyon (2010). *İlköğretim Türkçe 7 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- MEB Komisyon (2010). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Ankara: MEB.
- Yangın, B.; Çelepoğlu, A. ve Türkyılmaz, F. (2009). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Ankara: Pasifik.

KAYNAKÇA

- Burnett, R. (2007). *İmgeler nasıl düşünür?* (Çev: Güçsal Pusar). İstanbul: Metis.
- Demirel, Ö. ve Kiroğlu, K. (2006). Eğitim ve ders kitapları. Ö. Demirel, K. Kiroğlu (Editör), *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Öğreti.
- Gültekin, A. (2006). Türkiye’de karşılaştırmalı edebiyat ve imgebilim araştırmaları. S. Ulağlı (Editör). *Uluslararası imgebilim sempozyumu* (47-55). Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- Habermas, J. (2010). “Öteki” olmak, “öteki”yle yaşamak (Çev: İlknur Aka). İstanbul: YKY.
- Kanatlı, F. (2008). Bir kezlik. *İçel Sanat Kulübü Aylık Bülteni*, 162, 38.
- Kula, O. B. (1992). *Alman kültüründe Türk imgesi I*. Ankara: Gündoğan.
- Leppert, R. (2009), *Sanatta anlamın görüntüsü imgelerin toplumsal işlevi* (Çev: İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı.
- Sakallı, C. (2006). İyi Avrupalı-kötü Avrupalı. S. Ulağlı (Editör), *Uluslararası imgebilim sempozyumu* (57-73). Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- Ulağlı, S. (2006). *İmgebilim “öteki”nin bilimine giriş*. Ankara: Sinemis.
- Uygur, N. (2006). *Kültür kuramı*. İstanbul: YKY.
- Uygur, N. (2008). *Yaşama felsefesi*. İstanbul: YKY.
- Yenişehirlioğlu, Ş. (1993). *İmgelerin sisi*. Ankara: Alkım.